

УДК 902

ISSN 2545-4528 (печатено)
ISSN 2545-4536 (електронски)

археолошк **И**НФОРМАТОР

стручно списание од областа на археологијата

број 4

АРХЕОЛОШКИ ИНФОРМАТОР 4 (2020)

Издавач
ЗГ МЕНЕЛАЈ - Прилеп

лектор на македонски
Виолета Крстеска

Уреднички одбор

(главен уредник)
Елица МАНЕВА
Филозофски факултет - Универзитет св. Кирил и
Методиј - Скопје

превод на англиски
Ѓурѓица Илиева Нацова
Дејан Ѓорѓиевски
Ирена Теодора Весевска

(членови)
Бошко Ангеловски
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

тираж
100 примероци

Зоран Рујак
НУ Завод за заштита на спомениците на културата и
музеј Струмица

печатни
СТОБИ ТРЕЈД

Орданче Петров
ЈНУ Институт за старословенска култура - Прилеп

доставно на
www.informator.com.mk

Александар Мургоски
ЗГ Менелај - Прилеп

адреса на редакција
ул. Павел Шатев, 34 - Прилеп,
Република Македонија
инт. страна www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
електронска пошта: arheoloski@informator.com.mk

Технички уредник и компјутерска обработка
Орданче Петров, Александар Мургоски

Издавањето на овој број на списанието е финансиски
помогнато преку Годишната програма за проекти од
национален интерес на Министерството за култура за
2020 година

UDK 902

ISSN 2545-4528 (print)
ISSN 2545-4536 (online)

arheološk **i** NFORMATOR

Academic Journal of Archaeology

volume 4

ARHEOLOŠKI INFORMATOR 4 (2020)

Publisher
NGO MENELAJ - PRILEP

Macedonian proofreading
Violeta Krsteska

Editorial Board

(Editor-in-chief)
Elica Maneva
Faculty of Philosophy - University of sts. Cyril and
Methodius - Skopje

Translation in English
Djurdjica Ilieva Nackova
Dejan Gjorgjievski
Irena Teodora Vesevska

(editors)
Boško Angelovski
PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

printed in
100 copies

printed by
STOBI TREJD

Zoran Rujak
NI Institute for Protection of Monuments of Culture and
Museum - Strumica

available on
www.informator.com.mk

Ordanče Petrov
PRI Institute of Old Slavic Culture - Prilep

journal address
Pavel Satev, 34 - Prilep,
Republic of Macedonia
web-site: www.menelaj.mk, www.informator.com.mk
e-mail: arheoloski@informator.com.mk

Aleksandar Murgoski
NGO Menelaj - Prilep

Technical editor and computer layout
Ordance Petrov, Aleksandar Murgoski

This volume of the Journal is financially supported by
the Annual program of the Ministry of Culture of the
Republic of Macedonia for 2020

Република Северна Македонија
Министерство за култура

СОДРЖИНА

<i>археолошки ископувања</i>	
ВЕЛУШКА ТУМБА КАЈ ПОРОДИН	9
Г. Наумов и други	
АРХЕОЛОШКИ ЛОКАЛИТЕТ ПАВЛА ЧУКА	21
А. Јакимовски и други	
ГРАДИШТЕ - ПЕШТЕРА	33
СЕЛО КИСЕЛИЦА, ДЕЛЧЕВО	
Т. Нацев и Д. Стојановски	
„ГРАДИШТЕ“ - БИСЛИМСКА КЛИСУРА	41
Д. Ѓорѓиевски	
„ПЕНДИКОВЦИ“ ВО ВАРОШ - ОХРИД	49
Б. Таневски	
<i>археолошки рекогносцирања</i>	
ХИДРОЕЛЕКТРИЧНА ЦЕНТРАЛА ЧЕБРЕН	59
А. Миткоски и Д. Темелкоски	
<i>конзервација и реставрација</i>	
ВАРДАРСКИ РИД - ГЕВГЕЛИЈА	75
Т. Нацев и Е. Сламков	
МОЗАИЦИТЕ ОД	91
ТЕОДОСИЈАНСКА ПАЛАТА ВО СТОБИ	
М. Тутковски	
МОЗАИЦИТЕ ОД	99
ЕПИСКОПСКАТА БАЗИЛИКА ВО СТОБИ	
М. Тутковски	

CONTENT

<i>archaeological excavations</i>	
VELIŠKA TUMBA SITE NEAR PORODIN	20
G. Naumov et all.	
ARCHEOLOGICAL SITE PAVLA ČUKA	31
A. Jakimoski et all.	
GRADIŠTE - PEŠTERA	39
VILLAGE OF KISELICA, DELČEVO	
T. Nacev and D. Stojanovski	
“GRADIŠTE” - BISLIM GORGE	48
D. Gjorgjievski	
PENDIKOVCI IN VAROŠ - OHRID	58
B. Tanevski	
<i>archaeological surveys</i>	
HYDROELECTRICAL POWER PLANT ČEBREN	73
A. Mitkoski and D. Temelkoski	
<i>conservation and restoration</i>	
VARDARSKI RID - GEVGELIJA	89
T. Nacev and E. Slamkov	
MOSAICS OF THE	98
THEODOSIAN PALACE IN STOBI	
M. Tutkovski	
MOSAICS OF THE	109
EPISCOPAL BASILICA IN STOBI	
M. Tutkovski	

конзервација и реставрација

КОНЗЕРВРАЦИЈА И РЕКОНСТРУКЦИЈА НА ДВИЖНИ НАОДИ ОД ВРБЈАНСКА ЧУКА 111
Г. Стојанов

РЕСТАВРАЦИЈА И КОНЗЕРВРАЦИЈА НА КУБУРА 117
М. Филева

вариа

ИЗВОРОТ НА НЕОГЕНСКИОТ ВАРОВНИК ЗА ИЗГРАДБА НА ГРОБНИЦАТА ВО БРАЗДА 123
М. Басотова

УШТЕ ЕДЕН РИМСКИ ВОЈНИЧКИ ГРОБ ОД ЛИХНИД 133
Д. Спасова

АРХЕОЛОШКО ОТКРИТИЕ ЈУЖНО ОД ЦРКВАТА СВЕТА СОФИЈА ВО ОХРИД 141
П. Кузман

ОМАЖ ЗА ПОСЛЕДНОТО ЖИВЕАЛИШТЕ И ВЕЧНОТО ПОЧИВАЛИШТЕ НА КАТАРИНА КАНТАКУЗИНА БРАНКОВИЌ ВО КОНЧЕ 163
Е. Манева

џрикази

ИЗВЕШТАЈ ЗА МЕЃУНАРОДНАТА КОНФЕРЕНЦИЈА НА КРСТОСНИЦАТА НА КУЛТУРНИТЕ ИДЕИ: МАКЕДОНИЈА, БАЛКАНОТ, ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА – НАСЛЕДСТВО, МЕНАЏМЕНТ, РЕСУРСИ 179
И. Теодора Весевска

ПРИКАЗ НА ДОКТОРСКАТА ДИСЕРТАЦИЈА „ANTIČNI NAGROBNI SPOMENIKI NA OVMOŠJU MESTA SCUPI IN PODROČJU KUMANOVA: IZDELKI, PROIZVODNI CIKLI IN KUPCI“, ОДБРАНЕТА НА ФИЛОЗОФСКИОТ ФАКУЛТЕТ ПРИ УНИВЕРЗИТЕТОТ ВО ЛЅУБЉАНА 183
Д. Герасимовска

conservation and restoration

116 CONSERVATION AND RECONSTRUCTION OF MOVEABLE FINDS FROM VRBJANSKA ČUKA
G. Stojanov

121 RESTORATION AND CONSERVATION OF A FLINTLOCK
M. Fileva

varia

131 THE SOURCE OF THE NEOGENE LIMESTONE FOR BUILDING OF THE TOMB IN BRAZDA
M. Basotova

140 ANOTHER ROMAN MILITARY GRAVE IN LYCHNIDOS
D. Spasova

162 ARCHAEOLOGICAL DISCOVERY TO THE SOUTH OF THE SAINT SOPHIA CHURCH IN OHRID
P. Kuzman

177 HOMAGE TO THE LAST RESIDENCE AND THE ETERNAL HOME OF KATARINA KANTAKOUZENE BRANKOVIĆ IN KONČE
E. Maneva

reviews

181 INTERNATIONAL CONFERENCE REPORT: ON THE CROSS-PATH OF CULTURAL IDEAS: MACEDONIA, THE BALKANS, SOUTHEAST EUROPE – HERITAGE, MANAGEMENT, RESOURCES
I. Teodora Vesevska

187 REVIEW OF THE PHD DISSERTATION “ROMAN SEPULCHRAL MONUMENTS IN THE SCUPI AND KUMANOVO REGION: PRODUCTS, PRODUCTION CYCLES AND CLIENTS“, DEFENDED AT THE FACULTY OF PHILOSOPHY AT THE UNIVERSITY IN LJUBLJANA
D. Gerasimovska

FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV 189
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS

Главен уредник Ратко ДУЕВ
Скопје: Филозофски факултет, 2019. стр. 9-631/
ISBN 978-608-238-163-3
J. Савеска

In memoriam

ИВАН МИКУЛЧИЌ 193
АРХЕОЛОГ SUI GENERIS
(1936-2020)

192 FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS

Editor-in-chief Ratko DUEV
Skopje: Faculty of Philosophy, 2019. pp. 9-631.
ISBN 978-608-238-163-3
J. Saveska

In memoriam

198 IVAN MIKULČIĆ
ARCHAEOLOGIST SUI GENERIS
(1936-2020)

Јована САВЕВСКА

ѝриказ

**FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS**

Главен уредник Ратко ДУЕВ

Скопје: Филозофски факултет, 2019. стр. 9-631

ISBN 978-608-238-163-3

Jovana SAVEVSKA

review

**FOLIA ARCHAEOLOGICA BALKANICA IV
IN HONOREM PROFESORIS, VIRI CLARISSIMI
AC DOCTISSIMI VIKTOR LILČIĆ ADAMS**

Editor-in-chief Ratko DUEV

Skopje: Faculty of Philosophy, 2019. pp. 9-631.

ISBN 978-608-238-163-3

УДК 902(497)(049.3)

Филозофски факултет - Скопје / Faculty of Philosophy - Skopje

jovana.save@gmail.com

Folia Archaeologica Balkanica е списание кое се издава триенално за потребите на наставно-образовната и научната дејност од областа на археологијата, историјата на уметноста, историјата и класичните студии на Филозофскиот факултет во Скопје, УКИМ. Секој број на списанието се посветува на еден од истакнатите археолози, професори на Институтот за историја на уметноста и археологија. Досега се издадени четири броја од списанието, посветени на угледните професори од Институтот за историја на уметноста и археологија, како што се академик проф. д-р Вера Битракова, проф. д-р Иван Микулчиќ и проф. д-р Елица Манева. Четвртото издание на списанието е посветено

Folia Archaeologica Balkanica is a magazine issued triannually for the needs of the teaching, educational and scientific activity in the area of archaeology, art history, history and classical studies at the *Faculty of Philosophy* in Skopje at the *University of Ss Cyril and Methodius*. Each magazine issue is dedicated to one of the renowned archaeologists, professors at the *Institute of Art History and Archaeology*. Four magazine issues have been issued so far and they were dedicated to the notable professors of the *Institute of Art History and Archaeology*, such as academic Professor Vera Bitrakova, PhD, Ivan Mikulčikj, PhD and Professor Elica Maneva, PhD. The fourth issue of the magazine is dedicated to our valued professor Viktor Lilčikj Adams, Phd.

на нашиот ценет професор д-р Виктор Лилчиќ Адамс.

Во изданието од 583 страници, учествуваат 28 автори со 27 научни текстови, афирмирани авторитети кои соработуваат со професорот Виктор Лилчиќ Адамс. Трудовите во списанието *Folia Archaeologica Balkanica IV* се подредени по хронолошки редослед на нивната содржина.

Антонио Јакимовски, како главен и одговорен уредник, на самиот почеток ги приложува биографијата и обемната библиографија на професорот Виктор Лилчиќ Адамс.

Елизабета Димитрова и Марјан Јованов, во своите текстови ја искажуваат целата почит и восхит кон професорот, неговата неуморна потреба и желба за истражувања и значајниот придонес за македонската археологија.

Милан Митовски и Цоне Крстевски прават пресек на досегашните сознанија, поврзани со предисториската археологија во североисточниот дел од нашата земја, поточно во Кривопаланечката Област, позната во историските извори како Славиште. Борис Кавур и Мартина Блечиќ Кавур презентирајќи ги наодите од алка која се носела на нога, од Орешани кај Скопје и од Истмија кај Коринт во Грција, хронолошки прецизно го објаснуваат присуството на Келтите на Балканот и нивната т. н. кампања на “југ”.

Антонио Јакимовски и Дејан Кебакоски во својот труд ги презентираат анализираниите податоци од рекогносцирањата и археолошките ископувања извршени во 2016 година, на раноантичкиот утврден град, Кале Локвени, во северна Пелагонија.

Драги Митревски се осврнува на датацијата и функционалноста на монументалната градба откриена на локалитетот Градиште во Кнеже кај Свети Николе, која по својата архитектура и археолошки белези ја определува како владетелска палата.

Бошко Ангеловски во својот труд концизно ја прикажува еволуцијата на едносеките мечеви и ги презентира мечевите од типот махајра пронајдени во Република Македонија.

The issue of 583 pages contains 28 authors with 27 scientific texts, confirmed authorities having cooperated with Professor Viktor Lilčikj Adams. The essays of the *Folia Archaeologica Balkanica IV* magazine are listed chronologically, as they appear in the contents.

Antonio Jakimovski, being the editor-in-chief, at the very beginning showed the biography and rich bibliography of Professor Viktor Lilčikj Adams.

Elizabeta Dimitrova and Marjan Jovanov expressed their respect and admiration for the professor, his tireless need and desire for research and his significant contribution for the Macedonian archaeology.

Milan Mitovski and Cone Krstevski gave an overview of the findings revealed so far, connected with the archaeology of the prehistory in the northeastern part of our country, or rather, in the area of Kriva Palanka, also known in the historical sources as Slavište.

Boris Kavur and Martina Blečić Kavur, while presenting the anklet as a finding from Orešani near Skopje and from Ishtmia near Corinth in Greece, chronologically precisely explain the presence of the Celts on the Balkans and their so-called “south campaign”.

Antonio Jakimovski and Dejan Kebakoski in their paper presented the analysed data from the reconnaissance and the archaeological excavations conducted in 2016 on *Kale Lokveni* in northern Pelagonia, a town dating from the early Antiquity.

Dragi Mitrevski refers to the dating and functionality of the monumental building discovered on the *Gradište* site near Knežje in Sveti Nikole. According to the architecture and the archaeological marks, Mitrevski classifies this monument as a ruler’s palace.

Boško Angelovski in his paper precisely shows the evolution of the single-edged swords and presents the swords of the makhaira type found in the Republic of Macedonia.

Antonio Jakimovski and Duško Temelkoski present in detail the results of the research in Staro Bonče in the period between 2006 and 2017,

Антонио Јакимовски и Душко Темелкоски исцрпно ги презентираат резултатите од истражувањата на Старо Бонче, во периодот од 2006- 2017 година, со што прават слика за археолошкиот комплекс на локалитети во Старо Бонче, кој се наоѓа во североисточниот дел од Пелагонија.

Светла Петрова го посветува својот труд за презентација на уникатниот римско-коринтски капител од “Трајановите мајдани” на Партикополис, откриен во реонот на село Илинденци.

Аднан Бусулаџиќ во својот труд го анализира необичниот наод на римска фармацевтска/козметичка вага од сè уште неевидентираниот археолошки локалитет Градина у Лашви кај Зеница.

Дафина Герасимовска опсежно ги анализира раскошните фонтани кои се наоѓале во перистилите на повеќето профани градби во градот Стоби.

Светла Петрова и Трајче Нацев во својот труд го презентираат саркофагот од Баргала откриен во текот на 2010 година, каде е претставена Амазономахијата, една од епизодите на Тројанската војна.

Ванчо Милошевски се осврнува на три доцноримски депоа на монети, откриени при истражувањата на просторот на театарот во Скупи, реализирани во периодот од 2013 до 2016 година.

Елизабета Димитрова продлабочено го истражува значењето на некои примери на декоративни аранжмани прикажани на гробниците, погребните одаи, мозаичните павименти, саркофазите итн., хронолошки поврзани со почетоците на развојот на христијанство.

Ирена Теодора Весевска во својот труд го обработува култот на мартирите и опсежно го прикажува периодот на раното христијанство во римското општество.

Мишко Тутковски детално ја прикажува својата анализа на техничко-технолошките карактеристики на сликарството од старата

thus depicting the archaeological complex of sites in Staro Bonče, located in the northeastern part of Pelagonia.

Svetla Petrova dedicated her essay to presentation of the unique Roman-Corinthian capitol of the *Trajan's Mines* of Partikopolis, discovered in the area of the Ilindenci village

Adnan Busuladžić in his paper analyses the unusual finding of a Roman pharmaceutical/cosmetic scales from the still unregistered archaeological site of *Gradina u Lašvi* near Zenica.

Dafina Gerasimovska makes an elaborate analysis of the luxurious fountains placed in the peristyles of most profane monuments in the town of Stobi.

Svetla Petrova and Trajče Nacev in their paper presented the sarcophagus from Bargala discovered in the course of 2010, where the *Amazonomahia* was presented, one of the episodes of the Trojan War.

Vančo Miloševski refers to three Late Roman depots of coins, discovered in the course of research of the theatre in Skupi, conducted between 2013 and 2016.

Elizabeta Dimitrova conducts an in-depth research of the meaning of certain examples of decorated arrangements shown on the tombstones, the burial chambers, the mosaic pavements, the sarcophagi, etc. that are chronologically connected to the beginnings of the development of Christianity.

Irena Teodora Vesevska elaborates the cult of the martyrs and the period of the early Christianity in the Roman society.

Miško Tutkovski presents in detail his analysis of the technical and technological specifics of painting from the old Basilica in the town of Stobi.

Ordanče Petrov in his paper presents the early Christian tombstone with a semi-cylindrical vault, discovered on the *Kale – Strezov Grad* site near Demir Kapija.

Hristijan Talevski in his paper revisits the issue of the early Byzantine settlement and the Medieval period in the town of Stobi, substantiating his theses with the results of the most recent archaeological excavations.

базилика во градот Стоби.

Орданче Петров во својот труд ја презентира ранохристијанската гробница со полуцилиндричен свод, откриена на локалитетот Кале –Стрезов Град, кај Демир Капија.

Христијан Талевски во својот труд повторно ги отвора прашањата за рановизантиската населба и средниот век во градот Стоби, поткрепувајќи се на резултатите од најновите археолошки ископувања.

Игор Ширтовски ги презентира сознанијата произлезени од истражувањата на досега непознатиот кастел-спекула за набљудување и примање, лоциран на планинскиот врв Жапката.

Киро Ристов во својот труд ги презентира резултатите од истражувањето на одбранбениот ѕид на источното подградие на тврдината Маркови Кули, Скопје.

Душко Цветанов се осврнува на значењето и потребата од термалните извори кај селото Банско- Струмица, во средниот век и османлискиот период.

Зринка Милеусниќ и Весна Бикиќ се осврнуваат на можноста за реконструирање и интерпретирање на материјалните остатоци од османлискиот период на Скопската тврдина Кале. Митја Гуштин во својот труд го претставува традиционалниот ибрик (бардак), откриен на подот во антикварница во Скопје.

Јане Клековски во својот труд ги анализира погребните ритуали од времето на Римската Империја и нивното влијание во современите фунерарни обичаи.

Елица Манева во својот труд прави осврт на монументалната публикација посветена на истражувањата на римскиот театар во Скупи, во периодот од 2013-2016 година.

Ова обемно издание испечатено во мек и тврд повез, беше промовирано на почетокот на минатата година пред широк аудиториум во просториите на Филозофскиот факултет.

Igor Širtovski presents the findings revealed from the research of the so-far unknown castel-specula for observation and reception, located on the mountain summit of *Žapkata*.

Kiro Ristov in his paper presented the results of the research at the defense wall of the eastern suburbs of the *Markovi Kuli* fortress in Skopje.

Duško Cvetanov refers to the meaning and the need of the thermal sources near the village of BANSKO in Strumica in the medieval period and the Ottoman period.

Zrinka Mileusnić and Vesna Bikić refer to the possibility of reconstruction and interpretation of the material remnants of the Ottoman period of the Skopje Kale fortress.

Mitja Guštin in his paper presented the traditional ibrik (pitcher), discovered on the floor of an antique shop in Skopje.

Jane Klekovski in his paper analyses the burial rites dating from the Roman Empire and their influence of the contemporary funerary customs.

Elica Maneva in her paper reviews the monumental publication dedicated to the research of the Roman theatre in Skupi in the period between 2013 and 2016.

This voluminous edition printed in paperback and hard cover was promoted at the beginning of last year in front of a wide audience on the premises of the Faculty of Philosophy.